

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΧΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Υ-ΓΛΩ 12

Φωνητική-Φωνολογία

με εφαρμογές στη Γαλλική
γλώσσα

Υ-GLO-12

Phonétique-Phonologie

Applications à la langue
française

Ενότητα 4

Éléments de phonologie

Olivier DELHAYE
Τμήμα Γαλλικής γλώσσας και φιλολογίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

**Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται
σε άδειες χρήσης Creative Commons.**

**Για εκπαιδευτικό υλικό,
όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης,
η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.**

Χρηματοδότηση

Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.

Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.

Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Phonétique - Phonologie

Module 4

Éléments de phonologie

4 Éléments de phonologie

- 4.1 Définitions.
- 4.2 Phonèmes de la langue française.
- 4.3 Allophones, variantes libres, variantes combinatoires.
- 4.4 Trait pertinent, paire minimale.

4.1 Définitions (1/4)

Les phonèmes sont les sons d'une langue donnée – les phones – qui jouent un rôle dans l'établissement du sens d'un mot.

Ils n'ont pas de sens *en eux-mêmes* mais permettent de différencier un mot d'un autre mot, de sens différent.

4.1 Définitions (2/4)

Lorsque, dans sa forme sonore, un mot ne diffère que par un seul son d'un autre mot de sens différent, on considère ce son comme un phonème. La paire de mots considérée dans ce cas est dite *minimale*.

Exemple :

Si l'on remplace le /ʃ/ du mot *cacher* par /s/, le sens du mot changera : *casser*. /ʃ/ et /s/ sont donc des *phonèmes* et le couple *catcher/casser* constitue une *paire minimale*.

4.1 Définitions (3/4)

Nous avons vu que la phonétique cherche à transcrire et à classifier les phones. La phonologie étudie, quant à elle, l'*organisation*, le *fonctionnement des sons d'une langue donnée*¹. Elle nomme *phonème* la plus petite unité discrète ou distinctive – c'est-à-dire permettant de distinguer des mots les uns des autres – que l'on puisse isoler par segmentation dans la chaîne parlée.

Un phonème peut donc avoir plusieurs réalisations phoniques : le phonème /r/ peut être prononcé [r] ou [ʁ] ou [R] ou même [χ] sans que le sens de l'énoncé ne soit modifié.

---

¹ Partant des dichotomies de Saussure (1955) – la langue est un « système dont tous les termes sont solidaires » alors que la parole est « un acte concret et individuel des sujets usant du système » – et de Troubetzkoy (1964) – la phonétique étudie les sons de la parole sans se soucier de leur rôle dans la langue à laquelle ils appartiennent, tandis que la phonologie les étudie en fonction de leur rôle dans cette langue – on peut dire que la phonologie est à la phonétique, que les phonèmes sont aux phones, que les // sont aux [ ], ce que la langue est à la parole.

4.1 Définitions (4/4)

On transcrit le phonème entre barres obliques et, généralement, par le signe désignant le phone qui présente la distribution la plus grande. Ici, normalement : /ɜ/. On rencontre toutefois souvent aussi le signe /r/, plus facile à dactylographier, pour désigner ce phonème précis.

4.2 Phonèmes de la langue française

Les phonèmes de la langue française sont les suivants :

<u>Voyelles</u>	Semi-consonnes	Consonnes
/e/ télé	/j/ yeux	/p/ père
/ɛ/ règle	/w/ oui	/t/ terre
/a/ plat	/ɥ/ lui	/k/ cou
/ɑ/ pâte		/b/ bon
/ɔ/ mort		/d/ dans
/o/ mot		/g/ gare
/u/ genou		/f/ feu
/y/ rue		/s/ sale

/ø/ peu		/ʃ/ chat
/œ/ peur		/v/ vous
/ə/ le		/z/ zéro
/ɛ̃/ plein		/ʒ/ je
/ɑ̃/ sans		/l/ lent
/i/ lit		/ʁ/ rue
/ɔ̃/ bon		/m/ main
/œ̃/ brun		/n/ nous
		/ɲ/ agneau

4.3 Allophones, variantes libres, variantes combinatoires (1/3)

[ʁ], [R], [r] et [χ] sont quatre réalisations, quatre *allophones* d'un même phonème /ʁ/.

- [ʁ], [R], [r] sont trois *variantes libres* du phonème /ʁ/
- [χ] est une *variante combinatoire* du phonème /ʁ/. On ne rencontre cette réalisation qu'avant ou après une consonne sourde : tarte ([tɑχt]), huître ([ɥitχ])

4.3 Allophones, variantes libres, variantes combinatoires (2/3)

Les

- [g¹] devant [i] comme dans *Guy*,
- [g²] devant [a] comme dans *gars* et
- [g³] devant [u] comme dans *goût*

sont aussi trois réalisations, trois variantes combinatoires – déterminées par la voyelle qui les suit – d'un même phonème : /g/.

4.3 Allophones, variantes libres, variantes combinatoires (3/3)

Dans plusieurs langues asiatiques, le [l] et le [r] sont des variantes combinatoires d'un même phonème //.

En grec, [s] et [ʃ] sont des variantes libres du phonème /s/.

En grec toujours, [ɣ] et [j] (dit : *j queue croisée* ou *j bouclé*) peuvent être considérés comme des variantes combinatoires – déterminées par la voyelle qui les suit – du phonème /ɣ/. Les linguistes ne sont toutefois pas tous d'accord sur cette affectation.

4.4 Trait pertinent, paire minimale (1/2)

Paume et *pomme* forment une *paire minimale*, c'est-à-dire un couple de mots qui se distinguent par un seul phonème au plan du sens. Il s'agit des phonèmes /o/, côté *paume* et /ɔ/, côté *pomme*.

Ce qui distingue deux phonèmes est appelé *trait pertinent*. Le trait pertinent qui distingue *paume* et *pomme*, /o/ et /ɔ/, est l'aperture du o.

4.4 Trait pertinent, paire minimale (2/2)

Des oppositions phonologiques peuvent tendre à disparaître : en français, on parle par exemple de la neutralisation de l'opposition / / - / / parce que les mots opposés par ce trait pertinent sont rares :

brin - brun, /b_Rɛ/ - /b_Rœ/, etc.

On observe également la neutralisation de l'opposition :

patte – pâte, /a/ - /ɑ/.

Σημείωμα Αναφοράς

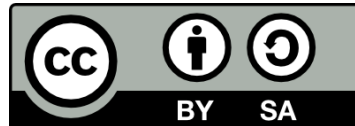
Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Olivier Delhaye.
«Φωνητική-Φωνολογία με εφαρμογές στη Γαλλική γλώσσα/Phonétique-
Phonologie-Applications à la langue française. Ενότητα 4. Éléments de
phonologie». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή
διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS165/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Ξανθίππη Κουτούφη
Θεσσαλονίκη, Χειμερινό Εξάμηνο 2013-2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

